

СЕПАК АСАМАТИ НЕ МОЖЕ ДА ПОТЕКНУВА ОД ИМЕТО АРАНГЕЛ

1.

Кога Томо Томоски, редовен професор по општа историја на Средниот век на Филозофскиот факултет во Скопје, уште во 1971 година во списанието „Историја“ го објавил својот труд „Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија“, со малубројна литература и некои печатни збирки со изворен материјал, накратко се позабавил и со два топонима од кои првиот по ред носи определен поднаслов „Асамати — Арагел.“¹⁾

На ваков заклучок од проф. Томоски јас малку поопширно му одговорив во истото списание под наслов „Уште нешто за „Асамати“,²⁾ и очекував врз основа на неговите досегашни критички забелешки дека ќе добијам одговор на истото научно рамниште, проследен со вистински факти. Меѓутоа, во тоа проф. Томоски, кого познавам повеќе години, како и сиот негов досегашен научен труд, длабоко ме разочара. Имено, тој толку се заборавил во својата инаку позната чувствителност, што не само што не можел мирно да ги поднесе моите корекции на некои негови тврдења, туку во рубриката „Прилози“ (а не само под „Критика и разбор“) како одговор ставил доста подбивен наслов „Чекор напред“ во откривањето на „Асамати“ проследувајќи го во содржината со подценувачки и мошне остри изрази, кои еден научен работник не би смеел да ги употребува како доказ за своите аргументации. Сето тоа го зголемил и со произволно изнесување на некои мои ставови и тоа онака како јас воопшто не сум ги навел ниту кажал. Кога ја прочитав ваквата „критика“ на проф. Томоски, вметнат во „Прилози“ а исполнета со укажување на мојот „својствен начин“ и на „недо-

¹⁾ Т. Томоски, Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија, Историја VII/1, Скопје 1971, 169, 170.

²⁾ С. Антољак, Уште нешто за „Асамати“, Историја VIII/1, Скопје 1972, 115—120.

следност и привид“, долго време се колебав дали да дадам свој одговор, бидејќи е тоа понекогаш потполно јалова работа и „карванот иде понатака“. Најпосле видов дека сепак е неопходно да му одговорам, оти инаку во научната јавност би се мислело дека капитулирав со своите досегашни аргументи во врска со мојата теза за Асамати.

2.

Првин да погледнеме во што се состои најновиот „критички“ осврт на проф. Томоски за мојот труд „Уште нешто за Асамати“.

Така на пример, со подбив изнесува дека во тој труд „со употреба на несоодветна литература“ сум направил „извесни корекции“ и дал „некои временски и црквеноисториски објаснувања“. Потоа дека повторно настојувал да ја провлечам измишлената „топономастичка загатка“ и во заклучокот на секаков начин да ги уверам читателите дека „Асамати го добил својот грчки назив и по неговата претпоставка во врска со богомилите кои можеле (можеби б. м.) и се викале Ἀσμάτοι помеѓу 11 и 13 век“. Тој признава дека мојата „статива“ во целина има „и нешто ново“, и тоа „да се датира староста на името Асамати“ а потоа вели „да се расправи со оние што не го делат неговото мислење, на начин и со зборови што не се вообичаени на страниците на ова списание“ (С. А.). Имено дека јас во својот прв труд воопшто не сум го изнел „постојното и усвоеното мислење за потеклото на топонимот за Асамати што современо го забележал К. Јиречек.“ (С. А.); меѓутоа дека во својот втор труд, кога тој укажал „дека постои и друго објаснување за Асамати“, наместо да го затворам „прашањето“ се зафатив „со неблагодарна работа и со евтими зборови (С. А.) да го дискредитирам „пишувањето на споменатиот историчар“, за кого ми префрла што употребувам зборови дека пишува „произволно“ и прави заклучок „направо“ (тоа не значи „без мисли“ како што го толкува зборот проф. Томоски, туку „напречац“ на хрватскиот или српскиот јазик /С. А./).

Мошне огорчен проф. Томоски понатаму изнесува дека, кога се испуцав против Јиречек, го завртив своето перо и против него и при тоа му „прилепил работи на кои не е „ни помислувал“ (С. А.). Имено дека тој работел како Јиречек и дека во толкувањето на топонимот напосто идејно го копираше. Едно-временно тој уште ми префрла што на мене својствен начин „сум рошкар“ по неговиот текст и притоа извлекол материјал со кој сум ја ставил под сомнение исправноста на неговите наводи, а едновременно и на неговиот труд. Со тоа сум покажал крајна недоверба кон цитатите „што не биле поткрепени со современ извор, а тоа особено се однесува на цитирањето од Бабингеро-

виот труд. Проф. Томоски сега дури забележува дека во својот прв труд сум направил заклучок оти овој локалитет „отпрво се викал Асомати“, а во вториот ја датирам староста на топонимот „помеѓу 11 и 13 век“ без да ги аргументирам „**наводите со научен апарат**“ (С. А.).

Инаку проф. Томоски, кој ми потклава „недоследност и привид“, се навредува и се чуди што од него барам да докаже „каде уште имало повеќе населби што го носеле името Арангел во Македонија (С. А.), освен кичевското село Арангел“. Всушност, јас сомневајќи се во вистинитоста на неговите наводи, сум го извел „пред судот на јавноста“ и најпросто сум го повикал да го докаже „своето тврдење“, па затоа сега ми подава неколку такви топоними од 15. век. Пред да помине на понатамошно побивање на моите тези, проф. Томоски укажува дека „потеклото на топонимот Асамати“ го базирам врз четири поставки и укажува кои се тие, а потоа во тие точки се обидува да ме побие со нова литература, фрлајќи ја сета тежина на називите на цркви во одделни места и на нивната генеза. При тоа се добива впечаток дека проф. Томоски покрај литературата консултирал и некои историчари на уметноста, што е само за пофалба.

Тој ја побива и мојата теза во врска со грчкиот топоним Асамати дека преспанскиот регион бил „непрекинато во византиската, т.е. грчката културна влијателна зона“ велејќи дека тоа тврдење е „еднострано“ и дека е дадена без да се има „предвид присуството на македонското население и на словенската **топонимија во Преспа во минатото и денес**“ (С. А.). Но сепак признава дека некогаш „имало грчко влијание“, но не со таков интензитет и толку време како што пишувам јас, па сето тоа се обидува да го зацврсти со само еден пример од тоа подрачје. „Бркотијата околу потеклото на преспанскиот топоним“ според проф. Томоски кај мене настанала „**поради несогледување и невнимателно читање на документите во кои се употребени зборовите Арангел и Асамати**“ (С. А.). Имено името Арангел „како име и за арангелите Михаил и Гаврил се употребува во грамотите повеќе во сингуларен облик отколку во плурал“ и дури такви примери, предупредува проф. Томоски, можат да се најдат и во вториот мој труд на стр. 118, што и тој го цитира. Исто така употребата на името на светител се среќава и „во грчката транскрипција и тоа во сингуларен облик Ἀρχαγγελος и во плурален τῶν Ἀρχαγγέλων.“ На проф. Томоски му е идентична „појава и кај зборот Асамати“ и за разлика од Арангел „името Асамати се употребува повеќе во плурал и тоа за именување не на богомили, како предлага Ст. Антољак, туку на цркви и на панаѓури, што се одржувале при црквата по случај денот на светител“. При тоа тој сето тоа го образлага со веќе објавените изворни прилози на грчки јазик, што порано

не ги употребила во својата статија од разбирливите причини. Служејќи се сега најмногу со Делгерови Regesti, тој го образлага тоа со цитати од нив на германски јазик, а во заграда дава толкување на македонски или обратно.

Откако се позабави со мутација на преспанскиот топоним Асамати, проф. Томоски преминува „на придавката свети во називот на с. Асамати“, што ми е мене (според мислењето на мојот немилосрден критичар) уште еден доказ дека опоменатиот топоним „е збор со друго потекло“ и дека е „во врска со богомилите.“ Меѓутоа при правењето на својот заклучок сум испуштил „во предвид дека и имињата на преспанските села Герман и Аил се изведени од култни објекти, па сепак не ја добиле придавката свети“ (С. А.) открива проф. Томоски. Но „во 15 и во 16 век“ (С. А.) во нахијата Волкашин, во чиј состав влегувал и дел од Преспа, имало села, според проф. Томоски, кој за та цел го цитира трудот на др. Стојановски, „што биле сложени со придавката свети“ (С. А.). И на крајот од својата малку невообичаено долга расправа проф. Томоски одлучно тврди дека „крајот е сосем подруг од оној што го предлага Ст. Антољак. Името на преспанското село Асамати потекнува од називот на тамошната црква Арангел“³⁾ (С. А.).

3.

Морав вака нашироко повторно да го прераскажам мислењето на проф. Томоски за мојата теза за Асамати од повеќе причини, а една од нив е и настојувањето, читателите да можат едновремено на едно место да компарираат и конфронтираат мои спротивни мислења со наводите и тврдењата на мојот критичар. Имено кога од сево критично излагање на проф. Томоски се отклонат оние негови осила, насочени против мојата теза за Асамати, се забележува дека ми префрла што во својот прв труд со ниту еден збор не сум „покажал постојното и усвоеното мислење за потеклото на топонимот Асамати што своевременно го забележал К. Јиречек“, кого дури го дискредитирам во својот втор труд, кога тој (т.е. проф. Томоски: С. А.) ми укажал „дека постой и друго објаснување за Асамати“. На тоа би можел сосема накратко да му одговорам дека во својот прв труд навистина не сум сметал за потребно да го наведам како и другите мислења, оти сакав само да ја изнесам пред научната јавност мојата оригинална теза за потеклото на топонимот Асамати, за што на таков начин никој дотогаш не пишувал.

Морам да признаам дека ми е добре дојден оној критички осврт и предупредување на проф. Томоски, за да ти ојакнам

³⁾ Т. Томоски, „Чекор напред“ во „откривањето“ на Асамати, Историја VIII/2, Скопје 1972, 165—170.

моите тврдења со нови изворни податоци. Но морам сепак и овој пат да кажам дека проф. Томоски заборавил кон сево ова да додаде дека погрешил што ставил оти Јиречек првин зборува за Асамати кај Преспа, а потоа за критското село ὁ Ἀσώματος. Имено да повторам, како што го направив и порано. Јиречек првин наведува дека Хатзиакис така вели за тој кретски топоним и дава свое толкување, а дури потоа тој самиот „произволно и не повикувајќи се воопшто на истиот писател“ само вели покрај другото дека преспанските Асамати настанале од τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων.⁴⁾ Та зарем тоа навистина не е произволно мислење на Јиречек, кој не обзирајќи се повеќе на она што го кажал порано Хатзиакис, т.е. дека критското село Ἀσώματος го добило своето име по црквата τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων, само пишува дека во близината на манастирот св. Ахил селото Герман (кај Преспа) настанало од некогашниот св. Герман, а Асамати исто така од некогашното τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων, не укажувајќи со ниту еден збор дека така се викале црквите⁵⁾, иако ова може така да се претпоставува но и не мора. Натаму Јиречек притоа требало да укаже зошто тој така го толкува тој назив а не го следи мислењето на Хатзиакис, кој од плуралниот грчки облик на светител напосто создава сингуларен топоним!

Имено дека Хатзиакис барем имал на што да се повикува, т.е. на месната црква τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων, Јиречек тоа кај преспанскиот топоним не можел, туку до тоа дошол само по компаративен пат, како што видовме досега.

Според досега изложеното зарем бил потребен толкав труд на проф. Томоски да ми укажува дека по неговото укажување на Јиречек требало да го затворам „прашањето“ и дали навистина сум се послужил „со евтини зборови“ за да го дискредитирам „пишувањето на споменатиот историчар“ или не?!

Зарем тоа не е само Јиречекова „предпоставка и ништо повеќе“ како и онаа моја претпоставка во врска со богомилите, доколку овој пат уште повеќе не ја ојакнам и оснажам со нови докази?!

Што се однесува до проф. Томоски, тој се нашол длабоко навреден, оти сум му „прилепил работи на кои“ тој и не помислувал, т.е. дека работел како Јиречек и дека „во толкувањето на тој топоним напосто идејно го копираше. Со други зборови, реafirмацијата на едно усвоено мислење Ст. Антољак ја извртува во идејно копирање“⁶⁾ (С. А.).

⁴⁾ С. Антољак, Уште нешто..., Историја VIII/1, 116.

⁵⁾ С. Jireček, Das okistliche Element in der topografischen Nomenclatur der Balkanländer, Sitzungserichte der Akademie der Wissenschaften in Wien CXXXVI/IX, Wien 1897, 9, 44.

⁶⁾ Т. Томоски, о. с., Историја VIII/2, 166.

Меѓутоа јас кажав дека Асамати е од друго потекло „и не може, ако не се земат сите компоненти, да се заклучува направо, како што работел Јиречек, а потоа Томоски, кој индиректно во толкувањето на тој топоним напосто идејно го копира и го разработил.“⁷⁾ (С. А.).

Значи, се изразив поинаку отколку што ме цитира проф. Томоски во извадоците од мојот труд, којшто најпосле не би смеел како непоколеблив бранител на Јиречек толку да се навредува што „индиректно“ и „идејно“ го копира и го разработил мислењето на Јиречек, на кого дури погрешно му додава дека овој го објаснил значењето на називот на критското село а не Хатзиакис! Па зарем заклучоокт на проф. Томоски и во трудот „Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија“⁸⁾ како и во оној „Чекор напред“ во откривањето на „Асамати“⁹⁾ дека се: Асамати — Арангел не е „идејно“ и „индиректно“ аналоген на мислењето на Јиречек?! Дали проф. Томоски со тоа направил „чекор напред“ во „откривањето“ на Асамати како што тоа за мене вели, ќе се обидеме понатаму да проанализираме и укажеме колку во тоа успеал или не.

Ако отфрлиме онаа типична сомничавост на проф. Томоски, што на мене „својствен начин сум рошкал“ по неговиот текст и така ставил под сомнение некои негови „наводи, а заедно со нив“ и неговата „работа“, со што повторно со својата чувствителност претерал и непотребно се трудел така да го протолкува тоа, тогаш можеме да речеме во врска со неговото цитирање на Бабингер следново: Вистина е дека изразив сомнение во наводот на Фр. Бабингер, кого го цитирал своевремено проф. Томоски,¹⁰⁾ дека местото Асомата¹¹⁾ се спомнува во II половина на 15. век, оти тој не навел за тоа „ниту еден современи извор“. Тоа го предизвикало проф. Томоски да ми укаже дека Фр. Бабингер во предговорот на своето германско издание на книгата „Mehmed der Eroberer und seine Zeit“ München 1933, Vorwort XI изнел дека се откажал од белешките по барање на издавачот. Наедно пред неколку години, додава проф. Томоски, е објавена и кратка содржина од „современиот извор“ и токму на стр. 147 од книгата под 1452 год. е забележен „топонимот Асомату (Асомата)“.¹²⁾

7) С. Антољак, о. с., Историја VIII/1, 120.

8) Историја VII/1, 169, 170.

9) Историја VIII/2, 170.

10) Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 169 и бел. 5.

11) Вистина е дека во мојот труд „Уште нешто за „Асамати“ (Историја VIII/1, 116 и бел. 7) стои, кога го цитирам Бабингер, изразот „Асамати“, како забележа проф. Томоски („Чекор...“, Историја VIII/2, 166), но затоа во мојот оригинален ракопис, што се чува во архивата на списанието „Историја“ (во чиј редакционен одбор е сега и проф. Томоски) стои пак во белешката 7: „Асомата“. Значи тоа е грешка на преводачот на македонски јазик а не моја!

12) Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 166.

И навистина книгата ја издал Фр. Делгер под наслов „Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 — 1453. 5. Teil. Regesten von 1341—1453 (München und Berlin 1965)“ како што навел и проф. Томоски.¹³⁾ Таму Делгер навистина бележи под 1452 год. (пролет) топоним „Асомату (Асомата)“, и ги цитира како извор Sfrances и Kritobul, а како литература Фр. Бабингеровото дело и стр. 80, кај што се наоѓа споменатиот израз. Само, не се наведува топонимот на стр. 147 од Делгеровите „Regesten“ како цитира проф. Томоски¹⁴⁾, туку на стр. 137!

Значи, имам ли право, како што ми префрла проф. Томоски, што покажувам кон неговите цитати „крајна недоверба“ или не?!

Исто така може ли во овој случај потполно да се верува во цитатите на Бабингер¹⁵⁾ и Делгер во однос на називот?!

Секако не, а еве и зошто.

Фр. Бабингер во својата книга знае само за топонимот „Асомата“¹⁶⁾, а Фр. Делгер за „Асомату“ и „Асомата“.¹⁷⁾

Меѓутоа, кај Sfrances се говори за „Ἀσωμάτου“¹⁸⁾ и за „τῶν Ἀσωμάτων“¹⁹⁾ а кај Kritobul стои само „τῶν Ἀσωμάτων“²⁰⁾.

Значи дека Бабингер и Делгер не цитирале точно од Sfrances овој израз во сингуларниот и плуралниот облик, а Делгер пак уште и од Kritobul. И затоа има право проф. Томоски што ми префрла дека јас во својот втор труд „Уште нешто за Асамати“²¹⁾ пишувам дека Ἀσωμάτοι добиле свој грчки назив помеѓу 11. и 13. век, без да ги изведувам овие мои наводи „со научен апарат“.²²⁾ Но сепак кон сето тоа тој заборавил да додаде дека јас само претпоставувам за потеклото на Асамати по богомилите, „кои можеле и се викале „Ἀσωμάτου“²³⁾ оти тогаш сè изгледа поинаку отколку што изнесува проф. Томоски.

¹³⁾ Истиот, о. с., Историја VIII/2, 166, бел. 11а.

¹⁴⁾ Гл. Т. Томоски, о. с., Историја VIII/2, 166, бел. 11а.

¹⁵⁾ Инаку Бабингер, според „Поговорот“, што го напишал Томислав Бекиќ, објавил сета користена архивска граѓа и други извори за Мехмед Освојувачот во посбена книшка под наслов „Quellen und Erläuterungen“ (Фр. Бабингер, Мехмед Освојач и његово доба, МС, Нови Сад 1968, 451) за што не ни кажува проф. Томоски.

¹⁶⁾ Фр. Бабингер, Mehmed der Erober und seine Zeit München und Berlin 1953, 80; Истиот, Mehmed Osvajač i njegovo doba, 69.

¹⁷⁾ Fr. Dölger, о. о., 5. Teil, 137.

¹⁸⁾ „... κατὰ τὸ στενὸν ἐγγύς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ Ἀσωμάτου ...“, Annales Georgii Phranzae protovestiarii Corpus scriptorum historiae byzantine. 24. Bonnae 1838, 223).

¹⁹⁾ „... ἕνα κατὰ τῶν Ἀσωμάτων στενὸν ἄστυ κτίση...“ (Annales, Corpus ... 24, 233).

²⁰⁾ „... εἰς τῆν Δέδβην τὸν ναὸν τῶν Ἀσωμάτων με ζευγάρια πέντε...“ (Critobulus de rebus Gestis Machometis II, Carolus Müller, Fragment historicorum graecorum V, Parisiis 1870, 279).

²¹⁾ Историја VIII/1, 123.

²²⁾ Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 166.

²³⁾ С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 123.

Секако дека понатаму и тоа ќе го образложам со научниот апарат, на кој ме потсетил мојот жолчни и немилосрден критичар, кој веднаш малце ме обвинува за „недоследност и привид“, па затоа и се чуди што од него барам да докаже „каде уште имало повеќе населби што го носеле името Арангел во Македонија освен кичевското село Арангел“.²⁴⁾

Кога вака барав од проф. Томоски, мислев, се разбира, само на подрачјето на СР Македонија, а не на територијата на некогашната стара средновековна Македонија, што јасно се гледа од текстот на мојот труд. Но сепак не е за фрлање ни што го изнел проф. Томоски и она во врска со топонимот Арангел, иако само непотребно и бесполезно нè оддалечува од називот на преспанското Асамати.

Па сепак да не остане и тука торзо на мојот одговор, иако сето тоа не води кон конечното прочистување и осветлување на називот Асамати, повторно ќе се обидам да ја побиијам тезата на проф. Томоски во врска со името Арангел и Арангели. Кога проф. Томоски во својот труд „Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија“ само нафрлил дека „во топонимијата на Македонија порано имало повеќе населби што го носеле името Арангел“ и дека „денес тоа име го носи единствено кичевското село Арангел и тоа секако според називот на тамошниот метох Св. Арангел“,²⁵⁾ јасно е дека посакав да го повикам да докаже каде се наоѓаат тие населби во Македонија (т.е. во СРМ: С. А.) освен кичевското село Арангел.²⁶⁾ Затоа и не можам да разберам и навистина е чудно, што заради ова проф. Томоски толку е навреден во својот научен понос, кога на овој начин побарав од него докази како што сега тој бара од мене во врска со датирањето на Асамати во периодот од 11. до 13. век!

Напротив би требало мојот повик да се прими со задоволство, особено што тој прв почна со непоштедно побивање на мојата теза за наведениот топоним. Тој, меѓутоа со огорченост го надополни текстот на својот поранешен труд со цитати од турските извори од 15. век дека во костурскиот вилает се наоѓало село Архангелово а во леринска нахија село Архангел, потоа дека името *Αρχαγγελος* (sic! С. А.) било забетежно меѓу имотите на манастирот Мавриотис (без наведување на векот или годината на спомнување на имотот: С. А.) и на крајот ја наведува книгата на Тома Смиљаниќ дека над кичевското село Кнежино имало остатоци од старите населби: во Дрмница, Дреново, Кутел, Арангел (С. А.).²⁷⁾

²⁴⁾ С. Антољак о. с., Историја VIII/1, 119.

²⁵⁾ Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 170.

²⁶⁾ С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 119.

²⁷⁾ Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 166, 167.

И сега проф. Томоски останува должен одговор да наведе по кој Архангел се вика населбата: по Михаило или по св. Гаврил²⁸⁾ или по двајцата заедно, како што на следната страна од трудот го идентифицира врз база на повелбата, т.е. кога кажува дека „името Арангел, како име и за Арангелите Михаил и Гаврил се употребува во грамотите повеќе во сингуларен облик отколку во плурал“²⁹⁾ (С. А.).

Според наводите на проф. Томоски во СР Македонија постои денес само кичевското село Арангел, што Т. Смиљаниќ го сметал за стара населба, додека во Егејска Македонија имало села: Архангелово и Архангел (115 стр.) и манастирски имот *Αρχαγγελος* (без датирање на спомнувањето според проф. Томоски: С. А.). Со други зборови, од ова се гледа дека навистина ни проф. Томоски не можел ни овој пат да докаже дека во СРМ има повеќе населби што го носеле името Арангел!

Што се однесува до црквите што носат назив на св. Арангел, за што проф. Томоски пишувал уште во 1971 год.³⁰⁾, и нешто надополнил во 1972, секако привлекува внимание константното тврдење на мојот критичар за црквата св. Арангел во Асамати, што го добило името по неа.³¹⁾

Имено проф. Томоски изнесува во 1971 год. според Ѓ. Бошковиќ дека во селото Асамати и денес постои црквата Арангел (покрај езерскиот брег) со дел запазени фрески од 1636 год.,³²⁾ а која според Петковиќ е позната и под името св. Наум, „веро-

---

28) Не смее да се заборава дека и синот на Самоил се викал Гаврил (Роман, Радомир) кој по се изгледа дека градел цркви во чест на својот имењак светител, еден од Архангелите.

29) Т. Томоски, о. с., Историја VIII/2, 167, 168.

30) Т. Томоски, Потеклото . . . , Историја VII/1, 170. Не знам зошто овдека проф. Томоски пишува дека „култот на арангели (С. А.) бил многу распространет што се гледа од називите во Македонија“ (Историја VII/1, 170), повикувајќи се на Пурковиќ кога токму и тој разликува називи на цркви со определен назив „Архангел св.“ и „Архангео св. (М. Пурковиќ, Попис цркава у старој српској држави, Библиотека Хришћанског дела 8, Скопје 1938, 7, 8, 7.). Меѓутоа д-р К. Петров, токму оние цркви во СР Македонија, за кои М. Пурковиќ (о. с., 8) пишува дека се посветени на св. Архангел (Кучиште, Штип, Прилеп, Радожда) ги става, повикувајќи се на различни автори, дека се тоа „Св. Архангел“, додека за оваа во Скопје вели дека е „Арангел“ (К. Петров, Прилог кон средновековната археолошка карта. Типско, хронолошко и географско групирање на средновековните споменици во Македонија. Гласник на музејско-конзерв. друштво на НР Македонија I/1, Скопје 1954, 6, I—V, III).

31) Истиот, „Чекор . . .“, Историја VIII/2, 167—170.

32) Еве што пишува за тоа Бошковиќ: . . . Нешто мало животописа из ЗАМД (1366 год., има у црквици св. Архангела у Асаматима . . .“ (Бурђе Бошковиќ, Рад на проучавању и конзервирању средњевековних споменика, Годишњак СКА XLII (1933) Београд 1934, 311); која д-р Петров ја нарекува „Св. Арангели“ (С. А.) и ја става под „недоиспитани и непроучени“ цркви (К. Петров, о. с., V и карта IV).

јатно (С. А.) по примерот на црквата св. Арангел Михаил, што се наоѓа на јужниот брег на Охридското Езеро“.³³⁾

Една година подоцна проф. Томоски пишува, кога го цитира својот поранешен труд (стр. 170), каде го наведува Бошковиќ, дека тој (т.е. проф. Томоски: С. А.) на терен разбрал „и за вториот назив“ на црквата „за св. Наум“. Наедно ми префрлува мојот критичар дека ја датирам црквата само врз основа на годината, што е испишана на внатрешниот ѕид во црквата, „без стручна проверка на староста на објектот“.³⁴⁾

И додека Вл. Петковиќ во 1950 год. исто така тврди дека во Асамати се наоѓа црквичето „св. Арханѓела са остацима животописа из год. 1636“ а во близината на „Асамата на месту св. **Калуѓери**“ (С. А.) црква на св. Сава и на св. Варвара,³⁵⁾ што веќе порано слично кажал Ѓ. Бошковиќ³⁶⁾, Влаѓимјеж Пјанка, кој во 1961 год. вршел истражувања во охридско-преспанскиот регион и за топономастиката на регионот напишал докторска дисертација, пишува во 1970 година дека селото Асамати според усно соопштение на проф. д-р М. Петрушевски, веројатно добило ова име „по стара црква св. Ангели (за која нема потврда)“.³⁷⁾ Ако ги споредиме искажувањата на проф. Томоски, на Петковиќ и на проф. д-р М. Петрушевски, т.е. Вл. Пјанка, стоиме пред дилемата: кој од двајцата македонски научни работници има право: проф. Томоски или проф. Петрушевски?

Имено, дали Асамати настанале според црквата „Арангел“ или пак според црквата св. Ангели.

Како доказ на својата теза проф. Томоски ја наведува книгата на Трајчев дека во Преспа има „повеќе цркви посветени на арангелите и тоа во селата Дупени, Арвати и Претор“.³⁸⁾

Меѓутоа Пјанка пак пишува дека во селото Дупени (и тоа Долно Дупени) покрај обновениот манастир постојат урнатини од црквите св. Илија, св. Ана, св. Врач, св. Петка и св. Никола, а запазени се црквите св. Атанас и св. Аранѓел. Во селото Арвати постои „стара манастирска црква св. Аранѓел и урнатини од црквите св. Илија, св. Наум и св. Богородица како и старите гробишта при нив“, а во Претор за чудо истиот писател не

³³⁾ Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 170.

³⁴⁾ Истиот, „Чекор...“, Историја VIII/2, 168.

³⁵⁾ Вл. Петковиќ, Преглед споменика кроз повесницу српскога народа, САН, Београд, 1950, 9.

³⁶⁾ Еве како Бошковиќ вели: „...Апсида, цркве св. **Саве** и **Варваре**, близу **Асаматија** (С. А.) на месту звано **Калуѓери**, рабена од опека, одаје бмтакобе технику 16-ог или 17-ог века“. (Б. Бошковиќ, о. с., Годишњак СКА XLII, 311).

³⁷⁾ Вл. Пјанка, Топономастиката на Охридско-преспанскиот базен, Посебни изданија кн. 7, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1970, 130.

³⁸⁾ Т. Томоски, Потеклото... Историја VII/1, 170 и бел. 10. Само не на „арангелите“ туку на „Арангел“!

цитува ниту една црква, ни на св. Аранѓел, иако во „Речникот“ на теренските материјали се набројува под „Аранѓел“ и топонимот „Претор“. Покрај тоа Пјанка вели дека и кај селото Нивици се наоѓа црквата св. Атанас (од добата на Самоил), а во западниот дел на Велико Езеро (кај Нивици) постоеле црквите св. Спас, св. Петар и св. Аранѓел, чија црква се наоѓа и во селото Радожда (во западниот дел на Охридското Езеро).³⁹⁾ Г. Бошковиќ пак уште во 1933 година ги цитува „црквице св. Илије и св. Аранѓела код Брајичине... подигнуге... у 19-ом или 20-ом веку...“⁴⁰⁾ На географската карта, што се однесува на Преспа и Езерото е уцртан како локалитет св. Аранѓел, сместен малку подалеку од селата Крани и Арвати, потоа св. Спас исто така малку подалеку, а во Грција се цитураат селата: Ајос Германос (С. А.), Ајос Николаос итн.⁴¹⁾ За селото Герман со истоимената црква по која и си добило името, пишува Вл. Пјанка дека на грчки се „вика ‘Αγιός Γερμανός“⁴²⁾ како што стои во наведената карта.

Со други зборови, според тоа и Асамати, да се на подрачјето кај што се наоѓа сега и селото Герман, би се викале ‘Αγιού ‘Ασωμάτων или без она „Αγιού“, а никогаш не би дошле предвид ‘Αγιού ‘Αρχαγγέλοι или ‘Αγιός ‘Αρχαγγέλος како ќе видиме понатаму.

Не знаеме што му требало на проф. Томоски со зборови, и тоа неуверливо, да ги побива моите тврдења дека преспанскиот регион „бил непрекинато во византиската т.е. грчка културна влијателна зона“⁴³⁾ (С. А.), да го допре и селото Пустец, кое според А. Стојановски се „викало Горница (Горица), а било познато и под назив Мегали Пустец“⁴⁴⁾ Имено, тоа не води кон ништо, како и неговиот пример за топонимот Кључ Κλαδιού⁴⁵⁾, а особено ако сето тоа се поврзе со називот на селото Асамати. Во врска со топонимот „Мегали Пустец“ проф. Томоски го цитува веќе наведениот труд на д-р А. Стојановски, кој врз основа на турските документи од 15. и 16. век изнесува дека Горница има и друго име Мегали Пустец.⁴⁶⁾ Но кога ова го цитирал од трудот

³⁹⁾ Вл. Пјанка, о. с., 133, 131, 130, 318, 142, 71.

⁴⁰⁾ Б. Бошковиќ, о. с., Годишњак СКА XLII, 312.

⁴¹⁾ Енциклопедија Југославије 6, Загреб 1965, 606.

⁴²⁾ Вл. Пјанка, о. с., 135.

⁴³⁾ С. Антољак, Уште... Историја VIII/2, 119.

⁴⁴⁾ Т. Томоски, „Чекор...“ Историја VIII/2, 168.

⁴⁵⁾ Истиот, о. ц., Историја VIII/2, 168.

⁴⁶⁾ При тоа во белешката д-р Стојановски означил дека Горница или Гореница е идентична со селата Долна и Горна Горица, кои лежат крај западниот брег на Преспанското Езеро. Друго име на селото „Мегали Пустец“, т.е. Велики Пустец, укажува дека подоцна самостојната населба Пустец, што лежи малце јужно од Долна и Горна Горица, т.е. крај југозападниот брег на Преспанското Езеро, било во ова време само седеце на селото Горица (А. Стојановски, Кон прашањето за политичко-територијалната поделба на јужниот Балкан пред турското освојување, Историја

на д-р Стојановски проф. Томоски можел да наведе уште еден таков топоним како „Кучи Мегали“, т.е. село Велики Кучи, јужно од Биглишта⁴⁷⁾, да го оснажи своето непотребно резонирање за мешањето на словенските и грчките изрази во подоцнежните векови, кои немаат никакво значење и влијание на поранешниот назив Асамати! Ваков начин на излагањето на проф. Томоски значи уште поголемо оддалечување од она што се однесува на Асамати, оти секако во овој назив е кондензирано перманентно византиско-грчко културно влијание, чие име до денес вековите не го измениле.

Значи отпаѓа побивањето на проф. Томоски на мојот став за непрекинатото влијание на преспанскиот регион, каде има словенски топоними, но од понова доба. Исто така не знам што сакал да постигне мојот критичар кога во својот понатамошен критички осврт повторно го освежува сингуларниот и плуралниот облик на називот Арангел, предупредувајќи дека направив зборка „околу потеклото на преспанскиот топоним“, која настанала „поради несогледување и невнимателно читање на документите во кои се употребени зборовите Арангел и Асамати“⁴⁸⁾ (С. А.). Проф. Томоски има само делумно право, што забележал врз основа на материјалот што го дава Ст. Новаковиќ, дека името Арангел „како име и за арангелите Михаил и Гаврил се употребува во грамотите повеќе во сингуларен облик отколку во плурал“⁴⁹⁾ со што пак не постигнува ништо туку пука во празно.

Имено, проф. Томоски одејќи настојчиво по веќе зацртаниот пат кон вештачки создадената цел дека Асамати се Арангел предупредува дека примери на употреба на името Арангел во сингулар и плурал можат да се најдат токму во мојот труд „Уште нешто за „Асамати“ на стр. 118. И навистина не тргнувајќи од истата позиција, од која тргна проф. Томоски во својот труд,⁵⁰⁾ наведов руковет на називите на арангели и цркви, титулирани по нив во Македонија и Србија од делото на Стојан Новаковиќ.

Со тоа единствено сакав да потврдам дека култот на арангелите Михаил и Гаврил бил овде многу распространет и ништо повеќе.

VII/2, Скопје 1971, 160, бел. 101). Меѓутоа во „Слепчевскиот кодик“ во 16 век Долна Горица се вика и Преспа горица, Горица..“ (Вл. Пјанка, о. с., 144). Во дефтерите од 15 и 16 век пак постои „мало Пустец“ (А. Стојановски, о. с., Историја VII/2, 161), кој во истиот кодик од 16 и 17 век се вика „малипустец“ или „пустец мали“ (Вл. Пјанка, о. с., 143).

⁴⁷⁾ А. Стојановски, о. с., Историја VIII/2, 168.

⁴⁸⁾ Т. Томоски, „Чекор..“, Историја VIII/2, 168.

⁴⁹⁾ Истиот, о. с., Историја VIII/2, 168.

⁵⁰⁾ Историја VIII/1, 118.

Така изнесов дека во повелбите на манастирот Лесново од 14. век се наведува „великославних и бесплатних чиновачелик архистратига Михаила и Гаврила“, понатаму „црква светаго архангела Лесновскога“ и „Михаила Гаврила више Габрова“ како и црква „Архангелоу оу Злетови и у Велесоу“, а во Штип „Светаго архангела“ или наречена „цркви Архангел“.⁵¹⁾ Кон моево цитирање проф. Томоски додаде дека во една листина, „на која се повикува Ст. Антоњак за една те иста црква е употребен и плурал и сингулар („светих архангел в Зетове“ и „Архангелоу оу Зетовои“)⁵²⁾

Меѓутоа во истата повелба на царот Душан (1347—1350) пишува и ова:

„...Поискавше обротосмо в области тои епископију Морозвиждскоу от многих лет запоустевешоу и подложисмо ју под епископију светих архангел в Зетове с селом тем Морозвиждом... епископии цркви Архангелоу оу Зетови оу граду Штипоу... Се же отлеси и мегие селом тем **Светаго Архангела** (С. А.): почн под Тешпноје низ дол...“⁵³⁾ Во една друга повелба на Душана од 1343 год. се говори покрај другото и ова: „...И виде кралевство ми срдество право и лиубов чистоу к великому чиновачеликоу небеским силам великих архангел, манастиру Кралиевства ми, негово самоволноје приложеније... в манастири кралиевства ми Светаго Архангела...“ Во листината на истиот владетел (од 1348—1353) тој цитира: „... (архистра) тигъ Михаила и Гаврила... и сихъ чиновачеликъ вишнимъ силамъ Михаила и Гаврила... И јоште приложи царства ми цркви Архангелоу... цркову оу Велесоу Архангела... Игуман Светаго Стефана и Пандократоровъ и Архангеловъ на зборе... и котла Архангеловемъ лјудем.. А што је област доуховна по **селек Архангеловехъ** (С. А.) оу Подгори, да нимих облада митрополит... ипак да работају цркви Архангелове... како соу работали...“⁵⁴⁾

Во листината од 1348 година Душан наведува „...храм божествении светијоу архистратигоу Михаила и Гаврила... приложи царство ми цркви архистратига Михаила иже оу Иеросалим... поставим царство ми темелие архангела Михаила в лето...“

Во еден друг документ од 1350 (март) царот утврдува доходок „...в име архангела твојего Михаила и Гаврила въ обетоване земли...“, а во онаа од 1351. „...потврди церковь Архангеловоу в малом...“ Во листината од 8. III. 1350. тој пак говори за „храм божествени в име Архангела твојего Михаила и

⁵¹⁾ С. Антоњак, Уште..., Историја VIII/1, 118.

⁵²⁾ Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 168, 169.

⁵³⁾ Ст. Новаковић, Законски споменици српских држава средњега века, Београд 1912, 677, 678.

⁵⁴⁾ Ст. Новаковић, о. с., 412, 413, 682, 683, 690, 695, 697, 690, 700.

Гав'рила в обетоване земли и в граде твоием Иероусалиме... то да си скупи цркв јероусалимска...“ Во 1353 год. кралот Стефан Урош како и татко му спомнува: „...монастирѣ царства ми Светаго архистратига Михаила и Гаврила оу Призрене...“, на 20. VI 1358. истиот владетел кажува што „записал цркви светому Архагелоу, таже ест в Јеросалимех.. ради наших храму светаго Архагела в Јеросалиме...“ а на 11. III 1365. потврдува некакво дарување „црквѣ баштиноу а Светаго Архагела...“

Секако е интересна и една даровница на деспот Јован Драгаш, кој дарува и „...црквоу Архагела с всем метохом...“ а во 1378 год. истиот феудалец и брат му Костадин потврдуваат подарокот на манастирот „...архагелле и Свети Георгие оу Габрове с всем метохом...“⁵⁵⁾

Со тоа се исцрпени изразите Архангел во различни варијации од повелбите, пишани со кирилица во 14 век.

А сега да погледнеме оние на латински јазик, издавани на Запад, пред сè во Италија.

Така во листината од 1118 год. се говори за „Sismondini de Sancto Archagelo“ (С. А.), а во другата уште од 1035 се цитира „Ecclesiam Sancti Archangeli“. Дурѝ во 728. во еден документ се говори за „monasterio Sancti Michaelis... Monasterio beati Michaeli... et familiola Sancti Michaeli...“, а во онаа од 784 се цитира „Ecclesia beati Sancti Georgi...“ Во листината од 999. пак наоѓаме на „Ecclesiam et Monasterium Sancti Michaelis Archangeli“, а во онаа од 1010. покрај називот на црквата „Sancti Georgii Martiris Christi“ се цитира и „Monasterium cui vocabulum est Sancti Michaelis Archangelis...“

Дурѝ во 1106 има и „Via Sancti Michaelis“ (С. А.). Во 969 во истата повелба пишува „...Ecclesia Sancti Michaelis Archangeli... Ecclesia Sancti Michaelis...“⁵⁶⁾

Значи, од изворниов материјал произлегува дека во Италија св. Михаил се спомнува и како Архангел, но **никогаш** (С. А.) заедно со другиот архангел Гаврил! Да ги видиме и другите примери. Така во 972. пак во повелбата пишува „Ecclesia una, vocabulo Sancti Michaelis...“, а слично и во 1153. додека во 1029. се знае за „terra Basilice Sancti Archangeli Michaelis...“

Во листината од 1171 се јавува „In territorio Montis Sancti Angeli de Gargano“ (С. А.), а во папината була од 1204. се наведуваат црквите „Sancti Angeli“ во различни места, а потоа „juxta Ecclesiam Sancti Angeli (С. А.)... apud Liesinam Cellam Sancti Archangeli (С. А.)...“ Во 10 век уште наоѓаме „Ecclesia Sancti Angeli“, а во повелбата од 915 се говори за „Ecclesiam in onore Dei, et beati Sancti Michaeli Arcangeli... in ipso Monasterio beati

⁵⁵⁾ Ст. Новаковић, о.с., 706—708, 32, 708, 702, 710, 442, 511, 513, 514.

⁵⁶⁾ L. A. Muratori, Antiquitates Italicae medii aevi sive dissertationes I, Mediolani 1738, 857, 858, 993, V (1741), 375, 381, 419, 423.

Sancti Michaëlis Arcangeli“, а во онаа од 967. пак пишува „Monasterium . . . vocabulo Sancti Michaelis Archangeli, quod Barreja dicitur . . . Et Cellam Sancti Benedicti, que vocatur Angeli“ (С. А.).

Во 1076 имаме „Ecclesiam Sancti Angeli de Monte Corase . . .“, а во документот од 1073 се зборува за „Monasterio Sancti Michaelis de Candiana . . . et . . . Abbate Sancti Michaelis“. Во 1105. постои и „Cenobilem Ecclesiam . . . Sancti videlicet Michaelis de Monte . . .“, а во 1153 дури наоѓаме на „Monasterium Sancti Angeli de Monte cum ecclesiis“ (С. А.) . . .“

И додека уште во 1103 меѓу црквите се наведува онаа „Sancti Michaelis Arcangeli“, а во повелбата од 1154. се пишува за „in lico Sancti Micaëlis“ (С. А.). Дури за време на папата Леон IX (1048—1054) се говори за познатиот „de Castello, quod vocatur Sancto Angelo“ (С. А.), а во повелбите од 11 век наоѓаме на „ . . . Ecclesiam Monasterium Cenovii, vocabulo Sancti Archangeli Tarantiani . . .“ или само на „Ecclesiam Sancti Archangeli de Tusciano“ или пак се говори за „Monasterio Sancti Angeli de Silvainigra“.

Во повелбата пак од 1081 се набројуваат и „Ecclesiam Sancti Michaelis in Veronella . . . Ecclesiam Sancti Angeli in Lucinulla . . . Ecclesiam Sancti Angeli, que est in Vajano, Ecclesiam Sancti Angeli in Certano . . .“

Во 999 година само се пишува за „Sancto Michaëli de Lucedio hanc pertinentiam, quam **Hortum Sancti Michaëlis vocamus** (С. А.)“ а во другата од 1146 се цитира „**Monasterium Sancti Raphaëlis**“.⁵⁷⁾ (С. А.) што е вистинска вредност и реткост.

Меѓутоа во повелбата од 1168 имаме пак назначено бројни цркви „Sancti Michaëlis“ во различни места на Италија⁵⁸⁾, што само говори за култот на овој архангел. Според сево ова во латинските повелби, кои се однесуваат на средновековната црковна историја на Италија, името на св. Михаил се наведува или вака или му е додаден називот Sanctus (или без тоа) Archangelus, а никогаш Sanctus Angelus, кое се јавува општо само во сингуларен облик, а така понекогаш и Sanctus Archangelus, што очигледно се однесува на Михаил!

Значи ни Archangelus ни Angelus во листините никогаш не доаѓа во плураал.

Што се однесува до тврдењето на проф. Томоски дека името Archangel се сретнува во грчка транскрипција и во сингуларен и во плураален облик како: Ἀρχαγγέλος τῶν Ἀρχαγγέλων, што е проследено со цитати од делата на Gelzer и Regel—Kurtz—Kora-

⁵⁷⁾ L. A. Muratori, o. c. V, 427, 431, 435, 442. 446—448, 525, 462, 466, 468, 479, 473, 475, 477, 487, 655, 642, 770, 783, 788, 790, VI (1742) 193, 198, 318, 319, 41.

⁵⁸⁾ L. A. Muratori, o. c. VI. 424, 425.

bleva⁵⁹), во потполност исто така се согласувам, оти тоа и така не ги менува работите.

Инаку на проф. Томоски му е идентична појавата и со зборот Асамати, што се употребува повеќе во плурал „и тоа именување не на богомилите“, како предлагам јас, „туку на цркви и панаѓури што се одржувале при црквата по случај денот на светител“ (С. А.).

Во врска со тоа тој дава и неколку примери од Делгеровите Regesta, во што исто така има право.

Така проф. Томоски изнесува дека во хрисовулата од 1084 (?) „in Derbe“ се наведува црква „Asomatoi“, потоа во онаа од 1333 манастирот „Asomatoi“, а во 1287 дури „der jährliche Asomatoi—Markt“, додека пак во хрисовулата од 1307 е забележен имотот „Asomatu“ блиску до селото Смоквина, кои според него јас ги напишав во сингуларен облик⁶⁰), што ми прилега на малце нејасен приговор.

Имено, иако тоа само општо го наведов во врска со преспанското село Асамати, а што проф. Томоски криво разбрал и интерпретирал, сепак би сакал да напомам дека е така, оти „имот Асоматоу“⁶¹) доаѓа од зборот „Ἀσώματος“ и тоа е навистина сингулар.

Но покрај ова би сакал да додадам и надополнам и она што проф. Томоски во својата позната педантност и трудољубивост сепак пропуштил од Делгер да цитира местото за Асамата-и и тоа всушност од неговите Regesta, sv. 4, иако во забелешката се оградил со зборови „да не ги редиме другите примери“.⁶²)

Така во хрисовулата од 1282 за манастирот Есфигмену на Атос се говори и за депанданси кај „Н. Asomatoi in Thessalonike“ (С. А.), т.е. кај Ἀγίοι Ἀσωμάτοι во Солун. Потоа во хрисовулата од 1287 (април) на манастирот Panachrantos кај Stelaria се наведува и депанданса, наречена Архангел Михаел (во округот Лопадиион кај Копанохорион) со наведување дека во депандансата Свети Георгиос на 8 ноември одржува годишен саем „Asomatoi“.

Во друга хрисовула од истата 1287 година Делгер цитира дека се говори за мал манастир на Архангел Михаил, чија истоимена црква се наведува и во Neokastron со згради и годишниот саем на 8 ноември. Во простагма од 1333 (јули) се изнесува на два пати за парче земја кај манастирот „Asomatoi“,⁶³) што како израз цитира и A. Guillou (како простагма на Андроник III од 1333) вака: „... τὸ μοναστηριὸν τὸ Περὶ τοὺς Ἀσωμάτους τελεῖ ...“⁶⁴)

⁵⁹) Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 169 и бел. 28, 29.

⁶⁰) С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 119.

⁶¹) Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 169.

⁶²) Истиот, о.с., Историја VIII/2, 169, бел. 31.

⁶³) Fr. Döiger, Regesten.. 4. Teil. Regesten von 1282—1341, München und Berlin 1960, 1, 11. 152.

⁶⁴) A. Guillou, Les archives de Saint—Jean—Prodrome sur le mont Ménécée, Bibliotheque byzantine, Paris 1955, 90.

За истата повелба Делгер пишува дека ја има и Ст. Новаковиќ на стр. 741. Меѓутоа Новаковиќ хрисовулата ја става во 1348 год. и тој исечок вака гласи: „... το μοναστήριον αὐτοῦ Περὲ τοὺς Ἀσωμάτους τελεῖ...“⁶⁵⁾

Во хрисовулата од 1336 год. за матичниот манастир Олимпиолис (Тесалија) се наведува исто така еден мал манастир Ἀσωμάτος“ кај Gremiana, а во другата од 1342 се говори за депандансите „Archangelos“ во „Palaion Tegedion“.⁶⁶⁾ Во една хрисовула на Душан (од 1345), кога владетелот кажyва за yкажаните бенефиции на манастирите кај Сер, се цитира „μέτοχιον ὁ Ἀσωμάτος“,⁶⁷⁾ а во онаа од 1346, која се однесува на манастирот Есфиπмен, се спомнува метохот „... ἐν τῇ περιοχῇ τεῶν Ἀσωμάτων...“⁶⁸⁾

Во простагмата на Андроник III (1329—1341?) наоѓаме на τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῶν Ἀσωμάτων“, што како израз („des Aso-mates“) A. Guillou го протолкувал дека се однесува на Михаил и Гаврил.⁶⁹⁾

И на крајот Иван Кантакyзен знае за една од тврдините φρούρια) на јужниот дел на Родопите во пределот Гyмурцина со називот „Ἀσωμάτος“.⁷⁰⁾

Во 15 век Sfrances пишува, како веќе изнесовме, за στεῦνδν ... τῆς τοῦ Ἀσωμάτου“ или за τὸ τῶν Ἀσωμάτων στεῦνδν“⁷¹⁾ а Критобул дyри за „εἰς τὴν Δεδβη τὸν ναὸν ὧν Ἀσωμάτων“⁷²⁾

Вистина е дека во „името Асамати има својство да го заменува гласот А во О“, за чија мутација на селото „пишува Βλοῖμјемж Пјанка“, како цитира проф. Томоски.⁷³⁾

Притоа, меѓутоа, проф. Томоски заборавил да наведе што во врска со Асамати пишува д-р Пјанка, кој во селото нашол „ок. 40 топоними“. Натамy тој наведува дека во изворите пишани со кирилица во 1634 год. се именува селото како „Ἐσοма-ти“, а кај Hahn „Asamati“ и „Azmati“, според К’нчов исто така цитира името „Asamati“ па дyри изнесува дека меѓу Асамати и Шурленце постои и „Азаматски пат“. Толкувајќи дека Ἀσωμάτος на грчки значи „бестелесен“ и дека „се однесува на ангели“, Пјанка претполага дека и „селото го има добиено ова име по стара црква св. Ангели (за која нема потврда)“, по-

⁶⁵⁾ Ст. Новаковиќ, о. с., 741. Во мојот труд „Уште нешто...“ (Историја VIII/1, 117, бел. 9), погрешно ми е отпечатена страна на овој труд од Новаковиќ со „714“!

⁶⁶⁾ Fr. Dölger, о. с., 4. Teil, 159, 5. Teil, 3.

⁶⁷⁾ Оваа повелба ја има публикувано и Guillou (в. с., 129).

⁶⁸⁾ Ст. Новаковиќ, о. с., 724. 534.

⁶⁹⁾ A. Guillou, о. с., 89, 90.

⁷⁰⁾ С. Jireček, Das christliche Element..., 9, 10.

⁷¹⁾ Anales Georgii Phrantzae..., 223, 233.

⁷²⁾ Critobulus de rebus..., 279.

⁷³⁾ Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 169 и бел. 35.

викувајќи се на усното мислење на проф. д-р М. Петрушевски, и заклучува дека „името треба да е многу старо поради замената на а > о и обратно“ (С. А.).

Зборувајќи на друго место од својот труд за селото Пјанка под наслов „Топоними образувани од други топоними“ пишува вака: „Асамати: Асамацка Бразда (Претор)“ а во „Заклучоци“ за Асамати кажува дека се „од грчко потекло“.74)

Ми е жал што во врска со берското село „Асомата“ во мојот труд „Една промашена и неуспешна критика“75) не се послужив пред тоа со според проф. Томоски вака објавен назив на топонимот „Асомата“, за кој Larisse76) има консултирано топографска карта, туку според К’нчов кој го дава топонимот како „Асамати“77) оти токму тоа оди во прилог на мојата теза за називот на преспанското село Асамати.

За да може сосема да ја обеснажи мојата теза за Асамати во врска со богомилите, оти овој топоним напред нема збор „Свети“, проф. Томоски на крајот од својот критички осврт пишува дека „при правењето заклучок сум „испуштил од предвид дека и имињата на преспанските села Герман и Аил се изведени од култни објекти, па сепак не ја добиле придавката свети“.78)

Да погледнеме дали и ова негово тврдење е сосема точно или не.

Проф. Томоски само да ја погледнеше картата, на која е прикажано Преспанското Езеро во Енциклопедијата на Југославија,79) не ќе можеше така нешто да тврди.

Имено „преспанските села Герман и Аил“ денес се наоѓаат во државните рамки на Грција, па се обележени на картата како „Ај. Германос“ и Ај. Ахилиос“, што значи: „Ајос Германос“ и „Ајос Ахилиос“, т.е. Свети Герман и Свети Ахил. Меѓутоа од наша страна ние именуваме „Αγίος Γερμανός“, кој така се пишува на грчки, Герман, а „Αγίος Αχιλῖος“ Аил како донесува и Вл. Пјанка.80) Значи овие села, изведени „од култни објекти“ ја добиле „придавката свети“, а не како тврди проф. Томоски.81)

Што се однесува до нахијата Волкашин, во чиј состав влегува и дел од Преспа во 15. и 16. век, вистина е според турските документи, како што тоа своевремено изнел и д-р А. Стојановски, дека во тој регион имало тогаш голема редица села што

74) Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 169 и бел. 35.

75) Вл. Пјанка, о.с., 130, 220, 305.

76) Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 169.

77) И Вл. Пјанка исто така го цитира К’нчов (о.с., 130).

78) Т. Томоски, „Чекор...“ Историја VIII/2, 170.

79) б, Загреб 1965, 606.

80) о.с., 135, 141.

81) „Чекор...“, Историја VIII/2, 170.

имале придавка „свети“. Така на пример „с. Света Недела, с. Свети Герг и с. Свети Никола,⁸²⁾ што е според мислењето на д-р А. Стојановски „секако, денешно Шенколаси, село југозападно од Биглишта“.

Тоа значи дека и тие топоними, од кои за многу не знаеме каде се наоѓале, со тек на столетијата претрпеле извесни промени, како што се гледа од наведените изводи, што ти дава д-р Стојановски.⁸³⁾

Сепак, меѓу малубројните, преспанското Асамати го задржало својот стар грчки назив без придавката „Ἁγίοι“ или „Свети“, како било при Герман и Аил. Зошто според мое мислење топонимот го задржал својот грчки назив со векови и зошто проф. Томоски и во 1971 и во 1972 година упорно останува при мислењето дека Асамати потекнува од називот на тамошната црква Арангел,⁸⁴⁾ бара уште еднаш од наша страна овдека да се справи.

4.

Да резимираме.

Кога проф. Томоски во својот труд „Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија“ се обиде да ја побие мојата теза за Асамати и утврди дека настанало „од Арангел, од името на црквата“ јас многу пошироко му одговорив и на крајот заклучив дека секако постар назив на преспанското село е „Асамати“ отколку црквата Арангел“ (17 век! С. А.), која се нарекува и „св. Наум“. Натаму, дека неопределениот и несигурен назив на црквата во Асамати не би можел никако да му даде на селото грчки плурални топоним „Ἀσάματα“ или Ἀσάματα“ ами единствено сингуларен „Ἀσάματος“. Всушност логично би било според црквата „Арангел“ (оти е тоа и постар нејзин назив од називот „св. Наум“) селото да добие име „Ἀρχάγγελος“, т.е. „Ἀρχάγγελοι“ или на македонски јазик „Архангели“ (со или без придавката „Свети“) до што сепак не дошло, туку останало: Асамати. Барав проф. Томоски да докаже каде уште имало „повеќе населби што го носеле името Арангел“ во Македонија (т.е. во СРМ) освен она кичевското село Арангел, и да наведе каде плуралниот облик „Асамати“ и „денес постои во балканските предели“ освен во Македонија (СРМ: С. А.).

Побивајќи го Јиречек, го засепнав и изнесеното мислење на проф. Томоски, за што понапред кажав.

⁸²⁾ Т. Томоски, о. с., Историја VIII/2, 170.

⁸³⁾ А. Стојановски, о. с., 163, бел. 181, 160—164.

⁸⁴⁾ Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 170; Истиот, „Чекор...“, Историја VIII/2, 170.

⁸⁵⁾ Историја VII/1, 169, 170.

Бидејќи преспанскиот регион бил речиси непрекинато (С. А.) во византиската т.е. грчката културна влијателна зона, тој нема добиено латински или словенски топоним со придавка „Свети“.

Во Асамати имало црква Архангел (Михаил или Гаврил?) (С. А.) а не на Архангелите (Михаил и Гаврил (С. А.) и според тоа местото би требало да се вика како и кретското „’Ασώματος“, а никако Асамати, што има сосема друго значење и друго потекло.⁸⁶⁾

Од сето тоа проф. Томоски изнесе само кај се наоѓа топонимот Архангел, но надвор од Македонија. Не можеше да даде ниту еден пример дека во плурален облик „Асамати“ се јавуваат каде и да е надвор од републиката.

Што се однесува до Јиречек, ни тука проф. Томоски не можеше да даде посолидни докази и не ја признава својата грешка.

Но затоа ја стави под најголема леќа моето мислење зошто Асамати не добило словенски назив и придавка „свети“, па се обиде сето тоа со неадекватни примери да побие, но сега исто така детално му одговорив.

Затоа проф. Томоски покрај друго ми остана должен одговор на кого се однесува црквата „Арангел“, на Михаил или на Гаврил или пак на двајцата заедно.

Да одговореше на тоа, ќе знаевме дали одговара да добило свое име од „’Ασώματος“ или од „’Ασώματοι“, а никако од „Арангел“.

5.

Значи и сега преспанското Асамати останува „топономастичка загатка“, која не е „измислена“, како што сака проф. Томоски, ами навистина постои.

Имено, ако научно рамниште и во критички рамки се конфронтираат две спротивни мислења како што е случај со потеклото на називот Асамати, тогаш тоа навистина и е „загатка“ што треба да се реши, т.е. една од двете тези да се напушти, да не речам дури и отфрли. Секако дека кичевското село не е модел според кој би се од него добил називот Асамати.

Особено, ако тамошната црква Арангел, според усното соопштение што го добил проф. Томоски во Асамати, се наречува уште и св. Наум.

Имено тоа уште повеќе го обременува одржувањето на тезата, што проф. Томоски толку решавачки ја поставил: дека се „Асамати — Арангел“. Но со тоа наедно потврдува индиректно дека признава византиско или грчко културно влијание и така

⁸⁶⁾ С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 119, 120.

автоматски го обеснажи своето побивање на мосто излагање за истото влијание при Асамати.

Натаму ние за Асамати имаме и кирилски назив „Ѣсомати“ од 1634 год.,⁸⁷⁾ а во неа запазени и фрески дүри од 1636 година.⁸⁸⁾

И тоа се засега единствени изворни писмени и материјални споменици од 17 век за оваа црква, која е секако постара, но досега нашите историчари на уметноста барем приближно не и ги одредиле постанокот и староста.

Натаму дека црквата „Арангел“ добила свој друг назив св. Наум „веројатно по примерот на црквата Св. Арангел Михаил, што се наоѓа на јужниот брег на Охридското Езеро“,⁸⁹⁾ е исто така доста неувверливо, а особено зашто освен усната изјава на терен не постојат никакви други докази.

Инаку и при самата југословенско-албанска граница имало манастир Св. Наум кај селото Љубаништа, каде е и црквата.⁹⁰⁾

Секако менувањето на имиња на црквите со тек на векови не е ништо необично и не е специфично за Македонија, оти тоа имало и во други земји, пред се во Хрватска и Далмација.⁹¹⁾ Познато е дека во Бока Которска дүри островот св. Габриел со текот на столетијата го менал својот назив во „Стратиоти“ (оти 25 стратиоти било сместено на островот), додека во Вериги постои мала тврдина со црквиче Госпа од Ангела.⁹²⁾

Со еден збор ако црквата во Асамати се викала: Арангел — Наум, а не знаеме од кој век е, тогаш тоа уште повеќе ја слабее тезата на проф. Томоски дека се „Асамати — Арангел“.

Веќе порано изнесовме дека меѓу четирите арангели (Михаел, Гаврил, Рафаел и Уриел) сепак најпознат бил Михаил и дека во СР Македонија нема ниту едно место со назив „Михаел“ или „Гаврил“ (со или без придавката „Свети“), како што постои на пример во Словенија.⁹³⁾

Според тоа под називот „Арангел“ во СР Македонија може да се подразбере само Михаил, а никогаш Гаврил.

⁸⁷⁾ Вл. Пјанка, о. с., 130.

⁸⁸⁾ Т. Томоски, Потеклото..., Историја VII/1, 170.

⁸⁹⁾ Истиот, о. с., 170.

⁹⁰⁾ Вл. Пјанка, о. с., 108.

⁹¹⁾ Така о. 1430. во Конавли наведува село „villa S. Georgii in Dogna Gora“ „кое сега се вика „Поповики“ (К. Жиречек, Историја Срба 2, Београд 1952, 146, бел. 8).

⁹²⁾ М. Милошевиќ, Бока Которска за вријеме млетачке владавине (1420—1797) (докторска дисертација), Котор 1973, 465, бел. 2. Du Cange инаку за ангелите пишува вака: „Angelorum ignota nomina fingi vel nominari vetat Concil. Laodic. can. 35. Sola enim Michaëlis, Gabrielis et Raphaelis agnoscit ecclesia... Quibus interdum Uriel adjungitur... (C. du Fresne domino du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis I, Niort 1883, 251).

⁹³⁾ С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 118, 119, бел. 15.

Но затоа во кирилските повелби од 14 век, како што видовме, сепак и во сингулар и во плурал во овој израз се наоѓаат Михаел и Гаврил, а исто така и општо без тие имиња во истите сингуларно-плурални облици. Веќе постои пракса според изворите обично да се мисли само на Михаил, кому понекогаш му се додава тој израз.

Според тоа, бидејќи црквата во Асамати се именува само „Арангел“, јасно е дека се однесува на Михаил и според тоа плуралниот облик отпаѓа „Ἀρχαγγέλοι“ па останува, само „Ἀρχάγγελος“⁹⁴) „Ἀσωμάτος“⁹⁵) а од тоа никако не може да се изведе „Асамати“ ами само: Асомата или Асамата и Асамат(ос)!

Денеска преспанското село Асамати се наоѓа надвор од СРМ, т.е. надвор од СФРЈ, и никаде не се среќава во плурален облик ами единствено само во сингулар (Асомата, Насамата).⁹⁶)

За нашето Асамати во искривен облик „Ἐсамати“ наоѓаме единствен и најстар изворен податок од 17 век, а за „Ἀσωμάτοι“ (без „Ἄγγιλοι“) имаме таков назив од 1084 година за црква во Дебар (in Derbe)⁹⁷) кој сепак со текот на столетијата не добил ниту името Ἀρχάγγελος ниту Ἀρχαγγέλοι, а особено не Арангел или Арангели.

Инаку, како што веќе рековме, под името „Асоматои“ имаме во грчките хрисовули означени: цркви (1084, 1282), манастири (1333, 1336, 1348), саем (1287), кланец (15 век) и брод или лаѓа од црква (15 век).

Под изразот пак „Асоматос“ се забележени во истите повелби: истоимен имот (1307) или метох (1345), цркви или манастири (1329, 1341, 1346), тврдина (14 век) и евентуално истоимено село или место (15 век).

Сите овие називи (Асоматои, Асоматос) според Делгер и Новаковиќ се без „Ἄγιος“ освен истоимената црква во Солун од 1282 година (во Делгеровите Regesti).

Натаму во врска со овој назив имаме сепак разлики во плурал и сингулар ако се гледа на ознаката, што се става за

⁹⁴) Ἀρχάγγελος е еден од кнезовите и водач на ангелите. Така на пр. Ὁ γέ μιχαήλ ὁ ἀρχάγγελος... инаку во изворите се разликуваат: ἀρχαί, ἀρχάγγελοι, ἄγγελοι (Gl. Stephanus, Thesaurus graecae linguae II, Graz 1954, 2094). Во нашите пак ракописи името „Миховил Архангел“ се наведува веќе од 13—16 век, а „Михаил Архангел“ во 16 век (Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I, Zagreb 1880—1882, 87).

⁹⁵) Ἀσωμάτος значи латински: Incorporeus, т.е. бестелесен. Под назив се вбројуваат и Ἀσωμάτοι — Ангели и дури постои израз: ἄγγελος ἀσωμάτου ... (в. Stephanus, o. s., I, 249, 250). Во нашите пак споменици постојат називите: ангели... ангео... ангели итн., а и еден од архангелите се наречува на пр. ангео Габриел (Gl. Pj JAZU I, 87). Дури Гргвр Турски, франачки писател од 6 век, го наречува Михаил „Michahel angelus“ (Gregorii episcopi Turonensis Historiarum libri decem I, Berlin, 48).

⁹⁶) Гл. Т. Томоски, „Чекор...“, Историја VIII/2, 170.

⁹⁷) Fr. Dölger, o. s., II, München und Berlin 1925, 32.

поединечни поими и предмети, како што е укажано во бројни примери.

Според вакви и реални примери од „’Ασωματοι“ (со или без придавката „’Αγιοι“) не можел да настане преспанскиот топоним „Асамати“, чие име е „многу старо“, како што забележал Вл. Пјанка,⁹⁸⁾ а особено не од „’Ασωματος“ (со или без ’Αγιος“), што е идентично со „’Αγγελος“ или „’Αρχάγγελος“, што исто така веќе укажавме.⁹⁹⁾ Со други зборови никако не можат да потекнуваат од името Арангел, како тоа на два пати проф. Томоски тврди.

Со тоа ја завршувам оваа моја опширна дискусија со проф. Томоски, кому повеќе воопшто не сакам да одговарам.

На друго место и во својот нов труд¹⁰⁰⁾ и тоа наскоро ќе наведам неколку изворни податоци од периодот на I крсташка војна, што уште повеќе ќе ја засили мојата теза¹⁰¹⁾ за „еретичкиот“ назив на овој преспански топоним и со тоа ќе постави приближна датација на постанокот на овој израз, која би се движела помеѓу 11 и 13 век.

---

⁹⁸⁾ о.с., 130.

⁹⁹⁾ С. Антољак, Уште..., Историја VIII/1, 123.

¹⁰⁰⁾ Преспански Асамати — „утврбени град херетика“ при језеру у Пелагонији из I крсташке војне (1096)?, предаден за објавување на редакцијата „Гласник“ на Институтот за национална историја, кој можеби ќе излезе порано одошто мојов одговор во новиот број на „Историја“.

¹⁰¹⁾ Современиот чешки палеонтолог Јозеф Аугуста во својата книга „Предисторијске животиње“ (Београд 1966, стр. 6) покрај другото еве што вели: „...Свака радна теорија или хипотеза само је помагало за даљи рад, а свака на тај начин докучена чињеница мора се потврдити, исправити, допунити или оповргнати (С. А.)...“ Зв. Кулунџић, Трагедија хрватске историографије, Загреб 2, 1970, 59.